

Study Material for B.A. I, II, III (Sanskrit)

Topic: महाभाष्य का लक्षण (आचार्य विश्वनाथ)

Date: 12.05. 2020

Dr. Sanjiv Singh

Associate Professor (Sanskrit)

R.M.C. SASARAM

आचार्य विश्वनाथ के 'साहित्यर्थिन' अंगों महाभाष्य का लक्षण

सर्वविद्यो महाभाष्यं तदीको नायकः सुरः ।

सङ्कुवृष्टिः क्षत्रियो वाऽपु वीरोदात्मगुणात्वितः ॥

शक्वेशाभवा शूपा कुलभा बहवोदपि वा ।

शृङ्गारश्चैरक्षान्वानोभकोडुङ्गी इस इष्टप्रते ॥

अङ्गाने सर्वेऽपि रसाः सर्वे नाटकसच्चयः ।

उत्तिष्ठासोङ्गवै वृत्तमन्पदो सञ्जननाशयम् ॥

वृत्तवारक्ष्यस्थ वर्गाः स्मुदितेष्वैकं च फलं भवेत् ।

आदो नरस्तुपाशीर्वा वृत्तुनिर्देशो द्व्यवा ॥

क्षत्रियान्विदा रथातीनां सतां च गुणकीर्तनम् ।

शक्वृतमधोः पद्मः छवसानेऽप्यवृत्तकृः ॥

नातिरक्ष्यपा नातिरीधाः सर्गां अष्टाविंश्टो इह ।

नानावृत्तमयः क्वापि सर्गं कर्ण्यन् हृशते ॥

सर्गान्ते आदिसर्गाद्य उच्यता: स्फूर्त्यन् भवेत् ।

सच्चास्तुर्जनीप्रदोषधवात्प्रवाच्चराः ॥

P.T.O. -

ਪਾਤ ਮੁਹੂਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਗਭਾ ਰੋਗੁ ਪਿਚਾਂ ਸਾਗਰਾ ।

ਸਮਾਂ ਕਿਉਂ ਲਜ਼ੋ ਵੱਧ ਦੁਨੀਂ ਦੁਖ ਪੁਰਾਂ ਕਰਾ ॥

ਝਾੜ ਪਾਂਠੋ ਪਚ ਮੁਹੂਰਾ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ।

ਕਿਨੀਆ ਅਥਾਦੋਂ ਦਾਡੁਗਾ ਪਾਂਠਾ ਤੁਹੈ ਇਹ ॥

ਛੇਵੰਤੇਂ ਵਾ ਨਾਨਾ ਨਾਭਕਟੈ ਰਹੈ ਵਾ ।

ਨਾਮਾਦੁ ਸਗੋਂ ਪਾਂਠ ਪਭਾ ਸਗਨਾਮ ਤੁ ॥

ਬਾਰਤ ਵਿੰਚ ਬਾਣੀਓ ਕਾ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀਂ ਲਕਾਗ ਪਾਵੀਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ
ਅਪਮਾਨ ਨਈ ਛੋਤਾ ਹੈ । ਲਕਾਗ ਕੇ ਆਖਾਰ ਲਕਾਗ ਦੀ
ਲਾਗਾਂ ਦੀ ਬਾਤ ਹੈ) ਸਹਾਇਤਾ ਸਗੋਂ ਮੈਂ ਸਿਖ੍ਖ ਛੋਤਾਂ ਦੀ
ਜਿਸ ਮੈਂ ਤੁਹਾਂ ਕੁਝ ਖੜਕ ਜਣਾ ਹੈ ਜਾਥੁੰ ਛੋਤਾਂ ਦੀ ਜੋ ਆਖਿਏ
ਤੇਰਤਾਂ ਤੇ ਪਾਂਠੀਓਤਾਂ ਹੋ ਛੋਤਾਂ ਦੀ ਵੀ, ਝੁੰਗਾਰ ਆਖਾਂ ਕਾਨ
ਫਨਸੇ ਦੇ ਕੌਝੇ ਰਸ ਹੁਲ੍ਹਾ (ਅੰਗੀ) ਛੋਤਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਰਸ
ਗੋਣ ਦੇ ਦੇ ਰਖੇ ਬਾਤ ਹੈ । ਕਥਾਨਕ ਇਤਿਹਾਸ ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਹਿਦ
ਆਪਵਾਂ ਕਿਸੀ ਸੱਭਾਗ ਜਾ ਵਹਿਤਵਾਨੀ ਕਿਉਂ ਬਾਤ ਦੀ
ਅਥਾਨੀਆਂ ਵਿੰਚਿਆਂ ਕਿਸ ਆਪੀ ਮੌਜੂਦ ਪੁਖਾਪਿੰਚਲੁਝੁਪ
ਕੀ ਵਹਿਦੇ ਛੋਤਾਂ ਕਾਹਿੰਦੇ । ਨਮਰੁਕਿਆ ਹਾਰੀ ਕਾਠਾਂ ਕਾ
ਪ੍ਰਗਲੜ ਕਿਆ ਬਾਤ ਦੀ ਸ਼ੁਲੋਕਦ੍ਵਾਰਾ ਸਗੋਂ ਛੇ ਦੀ ਛੁਕ ਅੰਦਰ
ਸਿਖ੍ਖ ਛੋਤਾਂ ਦੀ ਲਿਕ੍ਰੁ ਸਗੋਂ ਕੁ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪੇ ਵਾਲੇ
ਸਗੋਂ ਦੀ ਉਚੇ ਛੋਤਾਂ ਦੀ ਸਗੋਂ ਜਾਰੀ ਬੁਝੁੰਦਾ ਨਾ
ਹੈ । ਬੁਝੁੰਦਾ ਹੋਵਾ ਵਾਹਿਨੀ ਸਗੋਂ ਜਾਂ ਹੈ ਕਾਖਿਕਲੁਪ
ਵਾਹਿਨੀ ਸਗੋਂ ਕੁ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪੇ ਵਾਲੇ ਹਾਂ ਦੀ ਤੇ ਤਾਨੁ
ਕੀ ਸੰਕੂਰ ਹੋ ਵਾਹਿਨੀ ।

ਮहाकाल के सूर्योदय, सुमाँड़िय, विष्णु, रात्रि,
पूर्वोष्ट, अंधकार, वन, देवता, समुद्र, पर्वत कारि
प्राकृतिक हस्तों को बर्जन । १७२८ विश्व आता ही
संचार, विद्योग, स्वर्गलोक, मुद्र, अंगारा, शंख पर्वत ही,
मुखोंमें आदि को बर्जन भी जगहकारा के छोता ही
नामकु तथा प्रतिनामकु को संघर्ष की भावाकाल
क्षणकु की शुभज्ञानकु छोती ही महाकाल की मुख्य
उद्घाटन वर्षमें तथा उमार की विष्णु तथा अधर्मी को
प्राप्तिकाम को विनाश कोना व्याप्ति ।
